

Yayın Geliş Tarihi: 12.05.2019
Yayına Kabul Tarihi: 27.05.2019
Online Yayın Tarihi: 25.09.2019
<http://dx.doi.org/10.16953/deusosbil.563476>

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Cilt: 21, Sayı: 3, Yıl: 2019, Sayfa: 1011-1019
ISSN: 1302-3284 E-ISSN: 1308-0911

Araştırma Makalesi

HALİT ZİYA'NIN İZMİR DÖNEMİ UZUN HİKÂYELERİ

Sabahattin ÇAĞIN*

Öz

Halit Ziya Uşaklıgil'in 1880'li yıllarda İzmir'de başlayan ilk tercüme faaliyetlerinin; mensur şiir, hikâye ve roman türlerinde kaleme aldığı eserlerin kuşkusuz onun yazı hayatında olduğu kadar Servet-i Fünun edebiyatının şekillenmesinde de rolü büyüktür. Onun basın hayatındaki asıl faaliyeti 1886 yılında İzmir'de yayın hayatına girmiş olan Hizmet gazetesiyile başlar. Sefile, Nemide, Bir Ölü'nün Defteri ve Ferdi ve Şürekası romanları; Tuhfe-i Letaif başlıklı küçük hikâyeleri; bir roman tarihi sayabileceğimiz Hikâye adlı eseri önce Hizmet gazetesinde yayımlanmış ardından da kitap haline getirilmiştir. Halit Ziya'nın İzmir'deki bu hareketli yazı hayatı boyunca ortaya koyduğu en önemli faaliyetlerinden biri de yine Hizmet gazetesinde yayımlanmış olan uzun hikâyeleridir. Yazarın İzmir yıllarında arka arkaya kaleme aldığı ve kendisinin "kısa roman" olarak adlandırdığı beş eseri vardır: Bir Muhtıranın Son Yaprakları, Bir İzdivacın Tarih-i Muaşakası, Deli, Bu muydu? ve Heyhat. Halit Ziya, kullandığı anlatım tekniklerinde olduğu gibi ele aldığı temalar bakımından da Servet-i Fünun roman ve hikâyesinin ilkelerini İzmir yıllarındaki eserleriyle belirlemiş ve kendini ispatlamış bir yazar olarak İstanbul'a gitmiştir.

Anahtar Kelimeler: Halit Ziya Uşaklıgil, İzmir, Uzun Hikâye.

HALİT ZİYA'S LONG STORIES IN İZMİR PERIOD

Abstract

Halit Ziya Uşaklıgil's first translation activities started in İzmir in 1880's and also his prose poems, stories and novels have a significant role in developing his writing career as well as the formation of Servet-i Fünun literature. His actual activity in press started in 1886 in İzmir with the newspaper named Hizmet. Sefile, Nemide, Bir Ölü'nün Defteri and Ferdi ve Şürekası novels; short story book Tuhfe-i Letaif, a novel history Hikâye were first serialized in Hizmet and then published as book. Halit Ziya's long stories which were published in Hizmet are one of his most important writing activities in this lively publishing term. Halit Ziya has five pieces which was written successively in İzmir and named as "short novel" by him: Bir Muhtıranın Son Yaprakları, Bir İzdivacın Tarih-i Muaşakası, Deli, Bu

Bu makale için önerilen kaynak gösterimi (APA 6. Sürüm):

Çağın, S. (2019). Halit Ziya'nın İzmir dönemi uzun hikâyeleri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21 (3), 1011-1018.

* Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, ORCID: 0000-0001-9649-3660, sacagin@hotmail.com

muydu? and Heyhat. Halit Ziya set the principles of Servet-i Fünun novel and short story with the expression techniques and themes he preferred in his İzmir years and went to İstanbul as a self proven author.

Keywords: Halit Ziya Uşaklıgil, İzmir, Long Story.

GİRİŞ

Bilindiği gibi Halit Ziya'nın yazı hayatı İzmir dönemi ve İstanbul dönemi şeklinde ikiye ayrılmıştır. Her ne kadar ikinci dönem onun asıl şöhretini bulduğu bir dönem olsa da İzmir'deki yayın faaliyeti ve yazarlık serüveni de yabana atılacak gibi değildir. Hatta diyebiliriz ki, Halit Ziya İzmir'den İstanbul'a gittiğinde özellikle roman ve hikâyede kendini ispatlamış bir sanatçıdır. Nitekim daha İzmir'deyken hikâye ve romanda kabul edip kullandığı prensipleri İstanbul'a taşımış, Servet-i Fünun roman ve hikâyesinin prensiplerinin belirleyicisi olmuştur.

Halit Ziya'nın İzmir'deki okuma serüveni daha çocukluk yıllarında dedesinin misafirlerine Ahmet Mithat'ın kitaplarını okumakla başlar. *Kırk Yıl*'daki hatıralarından anlaşıldığı üzere o sadece bu okumalarla yetinmez, diğer zamanlarında da Ahmet Mithat'ı okumaya devam eder ve neredeyse yazarın bütün romanlarını bitirir. 1880 yılında girdiği Mechtariste okulunda okuma alanını genişletir, Türk Edebiyatı'ndan Namık Kemal, Abdülhak Hamid, Şemsettin Sami; Fransız Edebiyatı'ndan Eugene Sue, Paul Féval, Frédéric Soulie, Alexandre Dumas, Jules Verne, Louis Figuier ve Camille Flammarion'u okur. Bu okumalar neticesinde Fransızca'dan tercüme yapar. Bu arada artık İstanbul'daki bazı gazete ve dergilere yazılarını ve tercümelerini yollar.

Ancak bütün bunlar genç Halit Ziya için yeterli değildir. Nihayet 1 Mart 1884 tarihinde 12 sayı çıkacak olan *Nevruz* dergisini arkadaşları Tevfik Nevzat ve Bıçakçızade Hakkı ile çıkarırlar. Uşakızade Mehmet Halit imzasını kullandığı bu yazılarında daha çok fennî tercümelere, Fransız Edebiyatı'ndan Alfred de Musset, Milova, Victor Hugo gibi sanatçılara ve onların eserlerinden yaptığı tercümelere yer verir. George Ohnet'ten tercüme ettiği *Demirhane Müdürü* adlı romanı derginin eki olarak fasiküller halinde dağıtılır. Onun basın hayatındaki asıl faaliyeti¹ 1886 yılında yayın hayatına giren *Hizmet* gazetesidir. Bu defa arkadaşlarından sadece Tevfik Nevzat ile çıkardığı bu gazetede faaliyetini İstanbul'a kesin olarak gittiği 1893 yılına kadar sürdürmüş, gazete, onun adeta eserlerini sunduğu bir kürsü olmuştur. Halit Ziya İzmir'deyken kaleme aldığı çoğu eserini burada tefrika halinde yayımladıktan sonra kitap haline getirmiştir.

Gazetenin ilk sayısından itibaren onun ilk romanı *Sefile* tefrika edilmeye başlanır. Ardından *Nemide, Bir Ölü'nün Defteri* ve *Ferdi ve Şürekâsı* romanları onu takip eder. Halit Ziya bunlarla da yetinmeyerek bir taraftan mensur şiirlerini diğer

¹ Ömer Faruk Huyugüzel bunu "asıl edebî faaliyet" olarak değerlendirir. (Huyugüzel:2010, 22).

tarafından *Tuhfe-i Letaif* başlığı altında küçük hikâye parçacıkları yayımlar. Halit Ziya kendini o derece yazmaya vermiştir ki inceleme alanında *Garptan Şarka Seyyale-i Edebiye: Fransız Edebiyatının Nümune ve Tarihi* ile bir roman tarihi sayabileceğimiz *Hikâye* adlı eserlerini yazar. Fransız Edebiyatı tarihini dışındaki bu eserlerin tamamı önce *Hizmet* gazetesinde yayımlanmış ardından da kitap haline getirilmiştir.

Halit Ziya Uşaklıgil'in İzmir'deki bu hareketli yazı hayatı boyunca ortaya koyduğu en önemli faaliyetlerinden biri de uzun hikâyeleridir. Yazarın İzmir yıllarında arka arkaya kaleme aldığı ve kendisinin "kısa roman" olarak adlandırdığı beş eseri vardır: *Bir Muhtıranın Son Yaprakları*, *Bir İzdivacın Tarih-i Muaşakası*, *Deli*, *Bu muydu?* ve *Heyhat*. Bunlardan *Deli*, *Hizmet* gazetesinde tefrika edilirken yarıda bırakılmıştır.

Uzun hikâyeler de tıpkı diğerleri gibi önce *Hizmet*'te tefrika edilmiş, ardından kitap halinde basılmıştır. Halit Ziya bu eserlerini kitap haline getirirken çeşitli sebeplerle onlar üzerinde değişiklikler yapma yoluna gitmiştir. Bunların içinde en fazla değişiklik, ilk eseri *Bir Muhtıranın Son Yaprakları* ile son hikâyesi *Heyhat*'ta yapılmıştır. Diğer hikâyelerde ise yazar küçük çaplı değişikliklere gitmiştir.

Halit Ziya Uşaklıgil'in ilk uzun hikâyesi *Bir Muhtıranın Son Yaprakları* adını taşır. Günlük tarzında yazılmış olan bu eser, şehrin sıkıntılı hayatından kaçıp bir sahil köyüne sığınan gencin hikâyesidir. Eserin Necip adlı başkişisi, içinde bulunduğu durumdan memnun olmayan, içine kapanık bir gençtir. Kaleme devam etmekten bıkmış, babasının ticarethanesine devam etmektedir. Ancak bu durum da onun canını sıkılmaktadır. Çünkü o, ticarethanenin muhasebesinde rakamlarla boğuşmak yerine herkes tarafından bilinen bir şair, gazeteci olarak tanınmak istemektedir. Bu durum gerçekleşmeyince kâhyasıyla beraber bir sahil köyüne, - insanların oradan ayrıldığı bir mevsimde- yerleşir. Bu onun insanlardan uzaklaşmak isteyen bir mizaca sahip olduğunu gösterir. Ama buraya gelmek de onun derdine deva olmaz ve sıkıntılarında kurtulamaz: "Nihayet buraya geldim. Lakin heyhat!.. Hülya ettiğim istirahat benim için en mühlik, en müthiş zehir oldu." Benzer şekilde eserin daha ilk sayfalarından Necip'in en fazla kullandığı kelimelerin başında "sıkıldım, usandım, eğlenemedim" kelimeleri gelmektedir. Necip'in durumundan haberdar edilen amcasının oğlu onu İstanbul'a götürmek için yanına gelir. Amcaoğlu onun intihar etmesinden korkmaktadır. Aslında Necip, iş hayatında başarılı olan bu amcaoğluyla sürekli kendisini karşılaştırır ve bu karşılaştırmalar sonunda kendini işe yaramaz bir insan olarak görmeye başlar. Buna rağmen amcazade Necip'i İstanbul'a gelmeye ikna eder. Ancak Necip hummaya yakalanarak ölür. Hatıra defterinin sonuna muhtemelen amcasının oğlu tarafından şu not düşülür:

"Heyhat!.. Ey zavallı çocuk!.. Yaşamayacakmışsın. Bir vakitler şiddetle arzu ederek hayatın son dakikalarında teb'id etmek istediğin ölüm, seni müthiş pençesine takarak son nazrası bir niğâh-ı tahassür olan gözlerinden aguş-ı telezzüzatını açan âlem-i hayatı setr etti!.."

Görüldüğü gibi çok sonraları Tevfik Fikret'in şiirlerinde de görüleceği gibi (Sözelimi "Resim Yaparken") Necip, her şeyi ve herkesi bedbaht görme gayreti içindedir:

"Bu iki âşıktan sonra pencereimin önünden yekdiğerine tamamen münafi birçok adamlar geçti. Akşama kadar bunlara birer tercüme-i hal uydurmaya, hepsini bedbaht görmeye çalıştım. İçlerinde bazıları o kadar şen, o kadar şatır idi ki bunları bedbaht yapabilmek için itab-ı zihne mecbur oldum."

Bu hikâye, çeşitli açılardan ilk örnek olma özelliği taşır. Daha sonraları Servet-i Fünun roman ve hikâyesinin aslî temalarından olan kaçış teması ilk defa bu eserde görülecektir. Halit Ziya'nın aynı şekilde *Bir Ölüünün Defteri*, *Ferdi ve Şürekâsı*, *Heyhat* gibi İzmir dönemine ait diğer bazı eserlerinde bu temayı işliyor olması, sonraki yıllarda kaçış temasını Servet-i Fünun roman ve hikâyesine de taşıdığını göstermektedir. Diğer taraftan hikâyenin hayat karşısında tutunamayan başkişisi Necip, onun daha sonraki eserlerinin başkişileri olan Heyula (*Heyhat*), İsmail Tayfur (*Ferdi ve Şürekâsı*) ve nihayet Ahmet Cemil'in (*Mai ve Siyah*) prototipi konumundadır. Sözelimi Necip'in hayattaki amacını açıklayan şu cümleler Ahmet Cemil'i ne kadar hatırlatmaktadır:

"Düşünüyorum ki ben şu mecmua-yı eş'arı neşretseydim birçok adamların mazhar-ı tahsini olacaktım. İhtimal eserim âsâr-ı edebiyenin mümtazları sırasına geçecekti. Namım insanlar arasında ebedî kalacaktı; lakin *bundan* ne hasıl olacak, *bundan* ne kazanılacaktı? Şan! İnsanların perestiş ettiği hayal!.."

Son olarak günlük tarzında kaleme alınması bakımından da eser Türk edebiyatındaki ilk örnektir ve onu da yine Halit Ziya'nın *Bir Ölüünün Defteri* daha ustalıklı bir şekilde ileriye taşımıştır.

Bu hikâyenin önemli özelliklerinden biri de gazete tefrikasından kitaba aktarılırken eserin büyük bir kısmının ya çıkarılmış ya da değiştirilmiş olmasıdır. Eser henüz tefrika edilirken İstanbul'da bulunan Abdülhalim Memduh'tan bir uyarı mektubu gelir. Bu mektuba göre Halit Ziya bu hikâyesiyle memleketi, hükûmeti, dünyayı batırmıştır, bu yüzden Halit Ziya için menfalarda sürüklenme tehlikesi ortaya çıkmıştır. Bu uyarıdan sonra Halit Ziya eseri tekrar okuduğunu, okurken titrediğini, Abdülhalim Memduh'un haklı olduğunu düşünür. Ancak eser üzerinde yaptığımız bir incelemede tespit ettiğimiz üzere bu çıkarılan bölümlerin aslında hiç de sakıncalı ifadeler olmadığını söyleyebiliriz: "... devrin padişahı II. Abdülhamit için söylenen 'vehimli' sıfatının devrin aydınlarına da sirayet ettiğini söylemek mümkündür." (Çağın:2016, 7-21)

İkinci hikâyeye geçmeden önce bu hikâyede geçen bir ifade ile Rabelais'in bir cümlesi arasında gördüğümüz bir benzerliğe de dikkat çekmek istiyorum. Bu hikâyede amcazadenin bakış açısından Necip'in hayat tarzı şu cümlelerle dile getirilmiştir:

“O kadar çok lakırdı söylediği halde benim ahvalimden hiç sual etmedi. Yalnız iştiğalinden bahsettiği sırada , ‘Sen burada neyle meşgul olursun?’ sualini irad etti, lakin bana cevap vermek müddetini bırakmaksızın yine kendisi cevap vererek ‘Neyle olacak? Uyumak, yemek, içmek; içmek, yemek, uyumak; yemek, içmek, uyumak!..’ ”

Halit Ziya bu hayat tarzından *Tarih-i Edebiyat-ı Garbiyeden Fransa Edebiyatı Dersleri* adlı eserinde Fransız mizah yazarı Rableis’i anlatırken de bahseder. Bu onun yazarlığının ilk yıllarında okuduğu eserlerden faydalandığını göstermektedir.²

İkinci uzun hikâye *Bir İzdivacın Tarih-i Muaşakası*’dır. Hikâyede kısa bir süre önce evlenen iki genç çift anlatılır. Birinci hikâyeye göre oldukça mutlu tabloların yer aldığı bu eserde, eşlerden hangisinin diğerini daha çok sevdiği, aralarındaki sohbetin konusunu teşkil eder. Bunun için evlenmeden önce birbirlerine yazdıkları mektupları okuyarak kimin diğerini daha çok sevdiğini anlamaya karar verirler. Mektuplar karşılıklı olarak okunmaya başlanır. Bu arada birbirlerine şakayla karışık dokundurmalar söz konusu olur. Sonuçta birbirlerini hâlâ sevdiklerine inanırlar ve sonunda kadın kocasının kulağına bir çocuklarının olacağını müjdesini fısıldar.

Halit Ziya’nın birinci hikâyede realistlerin uyguladığı tekniklerden günlük tarzında hikâye yazma gibi, bu hikâyede de aynı anlayışa bağlı olarak mektup tarzını kullandığı görülmektedir. Yazarın bu teknikleri kullanmasındaki amaç kendisi aradan çekilerek, okuyucuyu eserin kişilerle baş başa bırakarak onun üzerinde uyandıracağı gerçeklik duygusunu pekiştirmektir.

Diğer taraftan yine realistlerin kullandığı tekniklerden olan neden-sonuç ilişkisi (determinizm) de bu hikâyenin önemli unsurlarındandır. Okuyucu bir taraftan olayın yaşanan zamandaki gelişimini izlerken aynı zamanda genç çiftin geçmişte yaşadıklarını da mektuplar vasıtasıyla öğrenmiş olur. Başka bir ifadeyle okur aktüallitede görülen davranışların temelde yatan sebepleri hakkında bilgi sahibi olur. Bir olayı geçmişle birlikte vermek, kuşkusuz gerçeklik duygusunu arttıracak önemli bir yöntemdir. Halit Ziya’nın diğer romanlarında ve hikâyelerinde de bu ilkeye uyulduğu görülmektedir. Öyle ki bu ilkeye uyması Halit Ziya’nın kısa hikâyelerinin bile hacim bakımından normal boyutlarından daha uzun olmasına yol açmıştır.

Bu hikâyenin dikkate değer taraflarından biri Ömer Faruk Huyugüzel’in de belirttiği gibi diğer uzun hikâyeler içinde mutlu sonla biten tek hikâyeye olmasıdır (Huyugüzel:2010, 85). Bir çalışmamızda belirttiğimiz gibi Abdülhalim Memduh’un *Bir Muhtıranın Son Yaprakları*’nın tefrikası sürerken yaptığı, “Eğer intihar etmek

² “Rabelais, Seuilly karyesi civarında bir manastıra ithal olunduğu rivayetince burada tahsil edilen: “içmek, yemek ve uyumak; yemek, uyumak ve içmek; uyumak, içmek ve yemekten ibaret” imiş.” (*Uşaklıgil:1913, 38.*)

istiyorsan beynine bir kurşun sıkmak daha kolaydır. Menfalarda mı sürüklenmek istiyorsun? Nedir o yazdıkların? Memleketi batırmışsın, hükûmeti batırmışsın, dünyayı batırmışsın.” uyarısından doğan bir endişeyle bu eser mutlu sonla bitirilmiş olabilir.

Üçüncü hikâye, daha önce de belirttiğimiz gibi yarım kalmış olan *Deli* hikâyesidir.³ Halit Ziya, hatıralarında Şemi Bey adlı bir dostunun “Deli” adının bir önceki padişah V. Murat’ı hatırlatacağını, bunun da başını derde sokabileceğini söylemesi üzerine eserini yayımlamaktan vazgeçtiğini belirtir (Uşaklıgil: 2008, 331-33). Ancak bu bilgi yanlıştır, çünkü eser *Hizmet* gazetesinde sekiz sayı tefrika edildikten sonra yayını durdurulmuş ve bu yüzden yarım kalmıştır.

Bu eserin en önemli özelliği iç içe geçmiş iki olaydan meydana gelmiş olmasıdır. Birinci olay anlatıcının bir müzayedeye katılması ve oradan bir hatıra defterini satın almasına, ikincisi ise bu defterde anlatılan hatıralara dayanır. Birinci olay, anlatıcının yapılacak bir kitap müzayedesine davet almasıyla başlar. Anlatıcı bu daveti alır almaz olaya bir esrar havası katar. Çok merak ettiği halde kitapların kime ait olduğunu öğrenememesi, gece sabaha kadar müzayedenin aklını kurcalaması, müzayedede ilgisini çekecek bir kitap bulamamasına rağmen orada bulunmak için büyük bir istek duyması bu esrarlı atmosferin oluşumunu sağlayan unsurlardır. Müzayede başlar, bütün kitaplar satılır. En son olarak ortaya küçük, yırtık eski kitaplardan oluşan bir yığın getirilir ve bunlar müşterilere “evrak-ı perişan” olarak takdim edilir. Bu “evrak-ı perişan” ifadesi anlatıcının dikkatini çeker ve bu satışa katılır. Evrak-ı perişan’ı almak isteyen bir kişi daha vardır ve sonuçta kırk kuruşla başlayan açık arttırma 200 kuruşla anlatıcıda kalır. Anlatıcı bu sonuçtan sonra rakibine baktığında, onun bulunduğu yerden adeta kaybolduğunu görür. Eve geldiğinde bu kitapların içinde “Hayatım” başlığını taşıyan bir defter bulur ve okumaya başlar ki okudukları hikâyede işlenen ikinci olaydır. Bu defterin yazarı genç bir delikanlıdır. Beş yaşındayken geçirdiği bir boğaz ameliyatı onun psikolojik bir rahatsızlık geçirmesine neden olmuştur.

Görüldüğü gibi Halit Ziya burada da hatıra defteri tekniğinden faydalanarak eseriyle kendisi arasına bir mesafe koymayı başarabilmiştir. Böylece ilk hikâyesi *Bir Muhtıranın Son Yaprakları*’nda ilk kez kullandığı bu tekniği daha sonra *Bir Ölinün Defteri* romanında ve “Deli”de de devam ettirmiştir.

Realist bir yazar olmasına rağmen Halit Ziya’nın bu eserde mekân tasvirlerine yer vermemesi dikkat çekici bir husustur. Yine diğer hikâyelerden farklı olan bir başka husus da hikâyenin oldukça sade bir dille yazılmış olmasıdır.

³ *Hizmet*, nr. 165-173, 23 Haziran 1888-21 Temmuz 1888.

Halit Ziya her ne kadar bu hikâyesini yarım bırakmışsa da II. Meşrutiyet'ten sonra kaleme aldığı “Üç Mektup” (Uşaklıgil: 2010, 131-152) adlı hikâyesiyle yeniden bu konuyu işlemiştir.⁴

Halit Ziya uzun hikâyelerine üç yıl kadar ara verdikten sonra *Bu mıydı?* adlı uzun hikâyesini 1891 yılında *Hizmet* gazetesinde tefrika ettirir. Bu hikâyenin kişileri olan Zergûn ve Nesibe beraber büyüyen iki kızdır. Nesibe zengin bir ailenin kızıyken, Zergûn zengin bir aileye evlatlık olarak verilmiş bir çocuktur. Verildiği ailede yaşlı bir kadın ile onun hem zihinsel hem de bedensel olarak sakat olan oğluyla yaşamaktadır. Çocukluktan başlayan bir sevgiden sonra Nesibe, Ömer Refik'le evlenir. Nikâh gecesini evine dönen Zergûn, ailenin akıl hastası oğlu tarafından tecavüze uğrar. Genç adam ertesi gün denizde boğulmuş olarak bulunur. Bu defa Zergûn'a oğlunu kaybetmiş yaşlı bir kadını teselli etmek sorumluluğu yüklenmiştir. Aradan bir zaman geçtikten sonra bir gün anneleriyle birlikte dolaşan Zergûn ve Nesibe bir parkta karşılaşır. Bir süre konuştuktan sonra Nesibe'nin de kocasından ayrıldığı, onun da Zergûn gibi mutsuz olduğu anlaşılır. Böylece her iki kız, çocukluklarından beri kurdukları hayallerin bir anda yıkıldığının farkına varırlar. Onlar bir zamanlar birlikte hayaller kuran iki arkadaşken artık birbirlerinin “refika-i yeis”i olmuşlardır.

Bu eserin en önemli tarafı, her ne kadar birbirleriyle kesişmeler de iki kızın kaderlerini ortaya koyan iki ayrı hikâyeden oluşmasıdır. Hikâyenin ilk kısmında Nesibe, ikinci kısmında ise Zergûn öne çıkarılır. Ancak Ömer Faruk Huyugüzel'in de belirttiği gibi “Zergûn ve Nesibe'nin hikâyeleri arasındaki bağlantı da oldukça zayıftır”. Huyugüzel'in bu hikâyeye ilgili önemli saydığımız bir başka tespiti vardır ki o da Halit Ziya'nın iç monolog tekniğini kullanmış olmasıdır:

“*Bu mıydı?*’da yazar kişilerin hayat hikâyelerini anlatırken *Bir İzdüvâcın Tarih-i Muaşaka*’sında olduğu gibi mektuplaşma yöntemini kullandıktan başka iç monolog tekniğine de yer vermiştir. 1896’da yayımlanan *Araba Sevdası*’ndan beş yıl önce bu tekniği ilk defa olarak Halit Ziya Uşaklıgil’in kullanması oldukça önemli bir noktadır. Yazar bu tekniği Zergûn’un zihni durumunu objektif bir şekilde yansıtmak için kullanır.” (Huyugüzel:2010, 88)

Halit Ziya'nın İzmir’de kaleme aldığı son uzun hikâye *Heyhat* başlığını taşır. Daha önce de belirttiğimiz gibi beş yıl sonra İstanbul’dayken kitap haline getirdiği bu eserde hem dil hem de konu bakımından değişikliklere gidilmiştir.⁵ Yazarın üslubunda meydana gelen değişiklik Servet-i Fünun topluluğunun dil anlayışıyla

⁴ Halit Ziya'nın “Deli” ve “Üç Mektup” hikâyeleriyle Maupassant'ın “Cinnet” (La Horla) adlı uzun hikâyesinin karşılaştırması için bkz. (Çağın:2011, 31-42.).

⁵ Hikâyenin ilk versiyonu *Hizmet* gazetesinde (nr. 613-626, 24 Kânun-ı Evvel 1892-8 Şubat 1893) yayımlanır. Ardından ikinci versiyonunun ilk bölümü *Musavver Fen ve Edebiyat* dergisinde (nr. 1-16, 11 Mart 1899-1 Ağustos 1899) son bölümü de *Resimli Gazete*'de (nr. 14, 5 Ağustos 1899) tefrika edilir. Son olarak 1899’da kitap haline getirilir.

alakalıdır. Konudaki değişiklik ise muhtemelen kitabın yayımlanmasının hemen öncesinde ortaya çıkan meşhur “Dekadanlar” tartışmasıdır.

Bu eserde iç içe geçmiş iki olay vardır. İlkinde dinlenmek için bir sahil köyüne giden anlatıcı, orada gördüğü esrarengiz bir adamla tanışabilmek için gösterdiği çabaları hikâye eder. İkincisinde ise Heyula adı verilen bu esrarengiz adamın köye sığınma sebebi bizzat kendi ağzından anlatılır. Anlaşılacağı gibi bu eserde de kaçış teması önemli bir yer tutmaktadır.

Her iki versiyonda işlenen konu aynıdır. Heyula, Leman adlı bir kız öğrenciye okuma dersleri vermektedir. Bu ders verme yıllarca devam eder. Bir süre sonra kız gelişip serpilir. Heyula kıza karşı duygusal bir yakınlık duymaya başlar. Bir gün kıza Ahmet Mithat Efendi’nin *Hasan Mellah* romanındaki duygusal bir sahneyi okuturken hıçkırıklarla ağlar ve durumu kendine yakıştıramayarak evden kaçar, yatağa düşerek hasta olur. İyileştiğinde kız nişanlanmış, dersler de sona ermiştir. Aradan on iki yıl geçtikten sonra eve bir kere daha davet edilir. Bu defa kendisinden Leman’ın kızına ders vermesi istenmektedir. Bu teklif karşısında evden tekrar kaçan Heyula bu sahil köyüne sığınır.

Hikâyenin sonraki versiyonlarında öncekinden daha farklı ve sanatkârane bir dil kullanılmıştır. Aynı şekilde konusunda da bir iki farklılık vardır: İkinci hikâyede Heyula, Leman’a okuma dersi değil, keman dersi vermektedir ve duygusal patlama sahnesi Leman, Ahmet Mithat’ın romanını okurken değil Wagner’in “Geceler” adlı bestesini çalarken gerçekleşir. Yazarın bu değişikliği yapma sebebinin birden fazla olduğunu düşünüyoruz (Çağın,2017, 46):

“Bu değişiklik akla iki ihtimal getirmektedir. Birincisi ilk eserdeki okuma derslerine kız öğrenci, çok küçük yaşlardayken başlamış, bir genç kız olarak serpilip büyümeye başlamasına kadar devam etmiştir. Bu, bir okuma dersi için oldukça uzun süredir. Bu gerçeğe aykırı durumu yazar bu şekilde düzeltmiş/değiştirmiş olabilir. İkinci ve daha kuvvetli bir ihtimal ise bu iki eserin yazılışı arasında meşhur Dekadanlar tartışmasının yapılmış olmasıdır. Bu tartışmaya aktif olarak yazılarıyla katılmayan Halit Ziya tepkisini bu şekilde ortaya koymuş olabilir.”

Bu hikâyede de *Servet-i Fünun* roman ve hikâyesinin en önemli özelliklerinden olan gerçek-hayal çatışması ve kaçış temalarının eserin en önemli yanını oluşturduğunu söyleyebiliriz.

SONUÇ

1. Halit Ziya’nın İzmir döneminde yazdığı bu uzun hikâyelerin ilkinden sonuncusuna kadar gerek kurgusunda gerekse dilinde ileriye doğru bir gelişme izlenmektedir. İlk hikâyelerde dil bakımından daha sade bir anlatım gözlenmekteyken son hikâyelerde daha sanatkârane bir söyleyişe doğru gidildiği görülmektedir.

2. Aynı durum yazarın kullandığı kelimelerde de kendini göstermektedir. Hikâyelerde giderek Arapça, Farsça kelime ve tamlamaların arttığı görülmektedir

3. Halit Ziya'nın romanlarında karşımıza çıkan realist teknikler bu hikâyelerinde de kullanılmıştır. *Bir Muhtıranın Son Yaprakları* ve "Deli"de hatıra defteri tekniği, *Bir İzdivacın Tarih-i Muaşakası* ve *Bu muydu*'da mektup tekniği görülmektedir.

4. Buna bağlı olarak *Bir Muhtıranın Son Yaprakları*, "Deli" ve *Heyhat*' ta birinci şahıs anlatım, *Bir İzdivacın Tarih-i Muaşakası* ve *Bu muydu*'da ise ikinci şahıs anlatım kullanılmıştır. Ancak bu son iki hikâyede yer alan mektuplarda birinci şahıs anlatım da kullanılmaktadır.

5. Sonraları Servet-i Fünun topluluğunun ana temaları olan gerçek-hayal çatışması ile kaçış temaları bir hikâyenin dışında hepsinde, intihar temi de bir fikir olarak ilk hikâyede görülmektedir. Bu da onun kullandığı anlatım tekniklerinde olduğu gibi ele aldığı temalar bakımından da Servet-i Fünun roman ve hikâyesinin ilkelerini belirlemiş, kendini ispatlamış bir yazar olarak İstanbul'a gittiğini göstermektedir.

KAYNAKÇA

Çağın, S. (2011). Halit Ziya'nın yarım kalmış eseri: Deli. *Yeni Türk Edebiyatı*, (4), 21-30.

Çağın, S. (2016). Bir otosansür örneği olarak bir muhtıranın son yaprakları. *Yeni Türk Edebiyatı*, (13), 7-22.

Çağın, S. (2017). Ahmet Mithat Efendi'ye karşı Halit Ziya. *Yeni Türk Edebiyatı*, (16), 31-42.

Huyugüzel, Ö. F. (2010). *Halit Ziya Uşaklıgil*. 2. Basım. Ankara: Akçağ Yayınları.

Uşaklıgil, H. Z. (1913). *Tarih-i edebiyat-ı garbiyeden Fransa edebiyatı dersleri*, İstanbul.

Uşaklıgil, H. Z. (2008). *Kırk yıl*. (haz.: Nur Özmel Akın). İstanbul: Özgür Yayınları.

Uşaklıgil, H. Z. (2010). *Üç Mektup*. (haz. Dilek Soğanoğlu) *Sepette Bulunmuş-Hepsinden Acı* içinde. İstanbul: Özgür Yayınları.